

PIETER DE COSTER U SPLITU

Zoraida Demori – Staničić

UDK 75(451/459:497.13),,16"

929 De Coster, P.

Izvorni znanstveni rad

Zoraida Demori–Staničić

Regionalni zavod za zaštitu

spomenika kulture, Split

Autorica na temelju stilskih analogija pripisuje palu s prikazom Bogorodice s djetetom i zasad nepoznatim svecem iz samostana Sv. Frane u Splitu mletačkom slikaru flamanskog porijekla Pieteru de Costeru, autoru poliptiha iz stare franjevačke crkve u Makarskoj, pale iz župne crkve u Jelsi na Hvaru, Grohotama na Šolti i Kotoru. Slika je nastala oko 1680. godine kad i ostali dalmatinski opus tog slikara.

Mletački slikar flamanskog porijekla Pieter de Coster nije nepoznat u našoj povijesti umjetnosti. Njegove se slike nalaze u franjevačkoj crkvi u Makarskoj, u Grohotama na otoku Šolti u Jelsi i u Kotoru, čineći cjelinu koju je K. Prijatelj znanstveno obradio i valorizirao unutar mletačkog slikarstva seicenta u Dalmaciji.¹

De Coster je rođen u Antwerpenu negdje između 1612. i 1614. godine u slikarskoj porodici. Nakon otpočetog školovanja, 1630. godine odlazi u Veneciju gdje kao slikar radi do kraja života 1702. godine,² ujedno kao punopravni član čuvene Fraglie.³

Nedavno je u kapeli samostana sv. Frane u Splitu uočena još jedna slika koja mu se može pripisati.⁴ Slika je lučnog oblika, trokutne kompozicije kojoj je u vrhu Bogorodica koja sjedi i u krilu drži razigrano dijete. Lik je široko i svečano

¹ K. *Prijatelj*, Slike Pietera i Angela de Costera na našoj obali, Peristil 3, Zagreb 1960, str. 55-58; isti, Studije o umjetninama u Dalmaciji I, Zagreb 1963, str. 73-76; isti, Studije o umjetninama u Dalmaciji II, Zagreb 1968, str. 56; isti, Nuove giunte al catalogo di Pietro de Coster, Studi di storia dell' arte in onore di Antornio Morassi, Venezia 1971, str. 246-248; isti, De Costerova pala u Jelsi, Zapis i o zavičaju IV, Jelsa 1973, str. 102-107; isti, De Costerova pala u Jelsi, Studije o umjetninama u Dalmaciji III, Zagreb 1975, str. 69-71; isti, Barok u Dalmaciji u A. *Horvat*, R. *Matejčić*, K. *Prijatelj*, Barok u Hrvatskoj, Zagreb 1982, str. 815; K. *Prijatelj*, Slikarstvo zapadnoevropskih stilova u Boki Kotorskoj od početka 15. do potkraj 19. stoljeća, Boka 18, Herceg Novi 1986, str. 37.

² *Thieme-Becker*, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler VII, Leipzig 1912, str. 542-545.

³ God. 1687-1694-1700; v. T. *Pignatti*, La Fraglia dei pittori di Venezia, Bolletino dei musei civici veneziani X/3, Venezia 1965, str. 24.

⁴ Slika je veličine 140 x 81 cm u tehnici ulja na platnu. Popravljen je 1988. godine u Restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture. Restaurator Slavko Alač izvršio je čišćenje i rentaulaž, međutim, znatna oštećenja narušavaju cjeloviti dojam umjetnine.

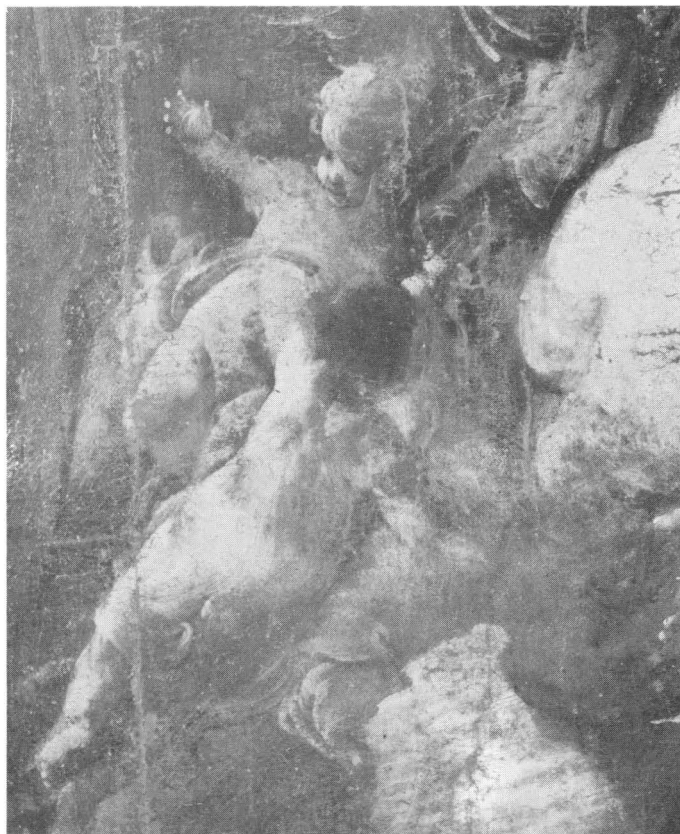

Pieter de Coster, Bogorodica s Djetetom i
svecem, Split, Samostan sv. Frane, detalj

Pieter de Coster, Bogorodica s Djetetom i svecem, Split, Samostan sv. Frane, detalj

impostiran, prikazan u poluprofilu. Bogorodica je odjevena u izbljedjelu ružičastu haljinu bijelih lumeggiatura preko koje je prebačen plavi plašt oštih nabora. Okruglo, osvjetljeno i mekano modelirano lice okrenuto je udesno, lagano podignuto prema nebesima, a na njemu se ističu pune, sočne usne. Dijete rumenih obraza i zlačane kose, skliznulo je niz majčine skute, šireći ručice, zaneseno u vlastitoj igri. Dva neobična, poput ugaraka crna oka gledaju u sveca podno Bogorodičnih nogu. Ona sjedi i levitira na pokrenutoj masi snježnih kumulusa, okružena razigranim puttima, od kojih dvojica s lijeve strane, jedan svijetlokos, a drugi tamnih vlasi, hvataju skute njenog plašta. S desne se strane oveći anđelak naklatio na oblake podno Bogodrodičnih nogu, gledajući zamišljeno dolje na posjelog sveca. Nebo je iza Bogorodice osvjetljeno nestvarnim žutilom zalaska sunca, a na lijevoj strani slike teška crvena zavjesa kao da se upravo podigla u svečanoj predstavi ovog uzvišenog nebeskog prizora. U donjem dijelu slike ispod Bogorodice, a ispred mračnog prolaza zasvedenog lukom, kroz koji se u daljini naziru kuće, sjedi svetac. Prikazan je u poluprofilu, ispružene lijeve noge koja se oslanja o tlo s pokojim sparušenim grmom i travkom. Čelav je, duge brade, s licem u profilu. Pogled je smjerno podigao prema Bogorodici i djetetu, podižući u gestu adoracije desnu ruku, dok je ljevicom obuhvatio hodočasnički štap s kuglom na vrhu i kukom za vješanje tikvice za

Pieter de Coster, Bogorodica s Djetetom i
svccem, Split, Samostan sv. Frane, detalj

vodu.⁵ Crvena mu se toga obavija oko tijela, otkrivajući golo rame i mišićavu nadlakticu, dok se oko bokova obavija plašt oker boje. U dnu slike kao da iz zemlje izlaze dva sumarno prikazana anđela koja svu svoju pažnju usmjeravaju na svečevu nogu.

⁵ Ostaje otvorena ikonografska identifikacija ovog sveca. Očito je da se zbog jasno naglašenog hodočasničkog štapa na može raditi ni o sv. Petru, ni sv. Josipu, a niti sv. Jerolimu na koje bi se zbog tipologije najprije moglo pomisliti. Prema atributu hodočasničkog štapa može se pomišljati na dva manje poznata sveca, sv. Justa i sv. Aleksija, jer dva najpoznatija hodočasnika, sv. Roko i sv. Jakov također ne dolaze u obzir. Sv. Just iz Ponthiea, za razliku od Justa Tršćanskog, Justa Lionskog, Justa Volterskog, živi u 7. stoljeću. Sin je bretonskog kralja koji se zbog predanosti vjeri odriče krunu. Nakon hodočašća u Rim povlači se u eremitažu u Ponthieu gdje umire 699. godine. Kult mu se sa sjevera Francuske i iz Nizozemske širi Evropom. Osobito ga štuju Habsburgovci. Zaštitnik je hodočasnika i protiv požara, krupe, kuge, bolesti stoke i oluja na moru. Prikazuje se u hodočasničkoj odjeći sa štapom. Kruna ili vijenac koji mu se slika na nogama (možda baš zato ona dva

Pieter de Coster, Bogorodica s Djetetomj i
svecem, Split, Samostan sv. Frane, detalj

Pieter de Coster, Uznesenje Marijino, Makarska, Stara franjevačka crkva

andela stoje nad njegovim stopalom iako se kruna ne vidi) simbolizira prezir prema zemaljskim dobrima. Usp. *L. Reau*, *Iconographie de l'art chretien III*, *Iconographie des saints II*, Paris 1958, str. 763-764. Prikazi ovog sveca rijetki su u Dalmaciji. Prikazan je na Gentskom oltaru Jana van Eycka. Sv. Aleksije pak mnogo je poznatiji, zahvaljujući legendi o njegovu neobičnu životu koji je proveo, živeći neprepoznat pod stubištem rodne kuće iz koje je pobjegao na dan vjenčanja. Prikazuje se s hodočasničkim štapom kako spava na stepenicama. *L. Reau*, nav. dj. *Iconographie des saints I*, str. 52-54. Zasvedeni prolaz iza svečeva lika možda je upravo oznaka njegove rodne kuće. Da li de Coster slika dva u Dalmaciji relativno nepoznata sveca koji su, međutim, vrlo popularni u njegovoj domovini ili dolazi do „ikonografske zabune” oko hodočasničkog štapa?

Pieter de Coster, Bogorodica sa Sv. Lovrom i Sv. Stjepanom, Grohote, Župna crkva

Pieter de Coster, Bogorodica sa Sv. Fabijanom i Sv. Sebastijanom, Jelsa, Župna crkva

Usprkos strogom trokutnom obrisu kompozicije, slika je izrazito dinamična. Rubovi trokuta naznačeni su likovima anđela, dok je optičko središte slike bijeli oblak podno Bogorodičnih nogu. Izraziti dinamizam stvara dijagonalno postavljena svečeva noga koja zauzima središnjicu donjeg dijela slike. Svjetlo, kao bitan element organizacije slike, ulazi iza zavjese, odnosno gornjeg dijela lijeve strane kadra, osvjetljavajući i naglašavajući lijevu stranu Bogorodičina lica i eterično, sasvim „nezemaljsko“ dijete čiji svetokrug magično svijetli, dok su ostali dijelovi, naročito pri dnu i na desnoj strani ostali u tami. Na kontrastu svjetla i tame sazdan je plasticitet volumena koji je modeliran kratkim, brzim i vještim potezima, s brojnim naborima i naglašenim bijelim odbljescima svjetla. Nabori ponegdje blago padaju, otkrivajući obline tijela, ali se istovremeno i oštro lome, stvarajući svoju vlastitu igru.

Effekt slike osnovan je na dramatici i pokretu koji kao da je u jednom trenutku zaustavljen. Dinamične, nabijene kompozicije karakteristične su za Pietera de Costera i na njima uzdignute, pomalo ekstatične Bogorodice. Ova se splitska Bogorodica može usporediti s onima u Makarskoj, Grohotama i Jelsi, ali je modelacija u suštini smirenog lica bliža sv. Stjepanu s bočnog polja poliptiha u Makarskoj. Pokrenuti lebdeći anđeli – putti ispunjavaju gotovo sve de Costerove slike, a lik nepoznatog sveca u ekspresivnosti lica ima dodirnih točaka sa sv. Fabijanom s jelšanske pale. Živi kolorit s naglaskom cinobera na svečevom plaštu i neka blaga sfumatura u kojoj kao da svi oblici postaju mekši, te živi kontrasti svjetla i sjene, opća su mjesta de Costerova slikarstva kompiliranog na flamanskom i mletačkom iskustvu.

Ne može se u analizi ovog slikarstva izbjeći flamansko porijeklo i antwerpensko školovanje, očito upravo u toj nesputanoj fizičkoj energiji likova koju slikar prema svojim, iako skromnim mogućnostima transponira u mletačke kompozicije i oblike. Patos i ekstatičnost glavna su odlika de Costerova stila, jednako kao i živahna površnost. Ali ni na ovoj slici nije izostao pokoji slikarski detalj u kojem se vidi vještina ruke. Ovdje je to lik sjedećeg sveca.

Prema ostalim datiranim slikama (triptih u Makarskoj je signiran i datiran 1680. godinom, a i ostala se djela približno smiještaju u to vrijeme)⁶ i ova se splitska, na žalost dosta oštećena pala, može datirati oko 1680, štoviše čak i nešto kasnije obzirom na veću mekoću i veći utjecaj mletačkog slikarstva.

Iako skroman doprinos mletačkom slikarstvu seicenta, ova slika zaokružuje djelo tog mletačkog Flamanca koji je kao slikar značajniji za Dalmaciju nego li za svoju adoptivnu domovinu.

⁶ K. Prijatelj, nav. dj.

Z. Demori – Staničić

L'autrice, in base alle corrispondenze stilistiche con le altre opere attribuite allo stesso artista, attribuisce una pala finora non pubblicata della Madonna con un santo non identificato, al pittore veneziano originario della Fiandra Pieter de Coster, che sul finire del XVII secolo dipinse in Dalmazia il grande polittico della chiesa francescana di Makarska, le pale a Grohote sull' isola di Šolta, a Jelsa sull' isola di Hvar e a Kotor. De Coster nella sua arte sintetizza la pittura fiamminga e veneziana del secolo XVII creando un linguaggio figurativo riconoscibile, basato sulla dinamica e sul colorito. Anche questa pala, come le altre, è datata intorno al 1680. Rimane aperta la questione dell' interpretazione iconografica del santo dipinto con il chiaro attributo del bastone dei pellegrini, ma non identificabile nè con S. Giacomo, nè con S. Rocco, S. Giuseppe, S. Gerolimo o S. Pietro. Una soluzione possibile è che forse rappresenti uno dei due santi particolarmente venerati in Europa del Nord: S. Alessio o S. Giusto da Pointheu.